

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK
DOKTORI ISKOLÁJA**

KULCSÁR GABRIELLA

***AZ ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK ETIOLÓGIÁJA ÉS A PREVENCIÓ
LEHETŐSÉGEI***

Doktori értekezés tézisei

TÉMAVEZETŐ DR. KORINEK LÁSZLÓ

Egyetemi tanár

Az MTA rendes tagja

PÉCS 2014

I. A KUTATÁSI TÉMA VÁLASZTÁSÁNAK INDOKA, HIPOTÉZISEK ÉS CÉLKITŰZÉSEK

1. A témaválasztás indoka

2009 őszén Freiburgban kutattam a Max Planck intézetben, amikor egy koradélutáni órában érkezett a hír, hogy egy fiú több lövést is leadott szülővárosom egyetemén az egyik tanóra alatt, amelynek következtében egy áldozata életét vesztette és többen súlyosan megsebesültek. A tragédia mélyen érintett, mert arról az intézményről volt szó, ahol a szüleim sok éven át dolgoztak, és ahova számos barátom és ismerősöm járt. Az esetet követő hetekben megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy az iskolai ámokfutások témáját dolgozzam fel a doktori disszertációmban. Úgy éreztem, tartozom ezzel a városomnak és az áldozatoknak. Tisztában voltam vele, hogy hazai szakirodalom alig fellelhető ebben a témában, így tudományos szempontból is kitölthetek egy még meglévő rést a hazai kriminológiában. Annál is inkább, mert az ámokfutások a jogi és szociológiai dilemmák mellett számos lélektani kérdést is felvetnek, amelyek interdiszciplináris megközelítésére kettős – jogász és pszichológus – identitásomnak köszönhetően képesnek éreztem magam.

E konkrét indokokon túl egy további motivációm is volt: az ősi emberi kíváncsiság, hogy megismerjek valamit, ami titokzatos, megdöbbentő és félelmetes. Sokan megállapították már, sőt magam is erről írtam jó néhány éve a szakdolgozatomat, hogy az embereket, sőt a mesék formájában már a kisgyermekeket is vonzza a krimi, a rejtély, a borzongás. De mi lehet ennek az oka? Van, aki szerint a letiltott vágy, hogy magunk is hasonló dolgot műveljünk, és e történeteken keresztül éljük ki azt áttételesen. Én a magyarázatot nem ebben találok. Szerintem e történetek ereje, legyenek azok valóságosak vagy kitaláltak, a megmagyarázhatatlanságukban rejlik, amely néha megoldódik a végkifejletben (ez történik a mesékben és a krimikben), de előfordul, hogy nem (többek között a horrorfilmekben és sokszor a valóságban). Ezért figyelhető meg az, hogy az utóbbiak még sokkal tovább foglalkoztatnak minket, mint a világos befejezéssel záruló mesék és krimik. „A titokban szökken szárba a csábítás, az értelemnek ebben a lassú, brutális kimerítésében...” – írja Jean Baudrillard „A halál Szamarkandban” című esszéjében. Egy ámokfutás olyan történet, amely kikerülhetetlen és elfelejthetetlen bárki számára, aki hall róla, mivel brutalitásával bepillantást enged egy pillanatra az emberi lélek útvesztőinek legsötétebb zsákutcáiba, anélkül azonban, hogy az e zugokhoz vezető utat megmutatná. Látjuk a borzalmat, de nem tudjuk, miért történt. És e titok nem hagy minket nyugodni, csábít a megoldásra. E csábítás destruktívvá váló erejéről szól Dürrenmatt kisregénye, „Az ígélet”, ahol a főhős nyomozó egész karrierjét, sőt

bizonyos értelemben az életét is feladja egy gyilkosság felderítése érdekében. E csábításnak estem én is rabul, amikor a magyarországi eset kapcsán először tettem fel magamnak a kérdést, „Miért?”. Nem állítom, hogy olyan válaszokkal tudok szolgálni, amelyek az olvasót örökre megóvják a hasonló kísértésektől, mert maradtak még titkok. De én talán el tudok búcsúzni e témától úgy, ahogy egy krimit tesz le az ember: nem elfelejtve a bűn tragikumát, de valamiféle megnyugvást találva.

2. A kutatás hipotézisei és célkitűzései

Miközben az Amerikai Egyesült Államok az ezredfordulóra jelentős sikereket ért el a fiatalok által elkövetett erőszakos bűncselekmények visszaszorításában, egy sajátos cselekménytípus, az ámokfutás, különösen annak iskolai formája addig soha nem látott kiugrást mutatott, mozgósította a médiát, a politikusokat, az ország elméleti és gyakorlati szakembereit. Akkor még nem volt világos, hogy új jelenséggel állunk-e szemben, amelyet korunk termelt kihívásként a társadalom számára, vagy egy régi fenomén modern köntösbe bújt változatával. Mára egyértelművé vált, hogy az ámokfutások gyökereinek kutatása a középkorba, az Indiai-óceán szigetvilágába repít minket vissza, ahol már több évszázaddal ezelőtt megfigyeltek és leírtak a maihoz hasonló viselkedésmódokat a malájoknál. Az összefüggés azért nem merült fel azonnal, mivel az európaiak és amerikaiak sokáig úgy gondolták, hogy az ámokfutás kultúrához kötött jelenség annak ellenére, hogy elszórt esetek a nyugati kultúrában is előfordultak a múlt század elejétől kezdve.

Bár a mai napig *ritka jelenségről* van szó, *következményeinek súlya* indokoltá teszi a kimagasló szakmai figyelmet. Egyértelműen látható, hogy nem csupán az áldozatok, illetve családjuk, hanem a kisebb és nagyobb közösség, a város, sőt – talán nem túlzás ezt állítani – az adott ország is traumát szenved egy ámokfutás hatására. Bár egy ilyen rettenetes esemény erősíti az összefogást, ugyanakkor jelentősen rontja az emberek általános biztonságérzetét, főként az áldozatok jellemzően nagy száma és véletlenszerű kiválasztása miatt. Az egyéni tragédiákon túl a *közösség traumája* is minden egyes eset kapcsán felmerül, és nehezen múló örökségként terheli a kollektív emlékezetet.

Ha ámokfutást hajtanak végre valahol, mindig két, egymással szorosan összefüggő kérdés hangzik el: mi a magyarázata a cselekménynek, illetve mit tehetünk, hogy a jövőben elkerülhetőek, megelőzhetőek legyenek a hasonló esetek.

Különösen élesen merül fel e két kérdés az ámokfutások speciális iskolai változatánál. Az *oktatási intézményekben elkövetett ámokfutások* a társadalom tagjainak kiemelt figyelmét és ijedelmét váltják ki, mivel a társadalom legfontosabb értékei, a *védetlen gyerekek kerülnek*

veszélybe, amelyet külön súlyosbít az a tény, hogy egy *társuk az elkövető*, aki maga is hasonlóan fiatal, és a *helyszín az iskola*, amelynek a feladata az oktatás mellett a gyermekek védelme és fejlődésének biztosítása. Ehhez járul hozzá, hogy a lövöldözések általában olyan *vidéki városokban* történnek, ahol a bűnözési ráta messze elmarad a nagyvárosok fertőzött területeitől, tehát ezen a tágabb szinten is megrendül a biztonságba vetett hit. Az iskolai ámokfutók által kilőtt lövedékek a társadalom elevenébe találnak, a közösség ezért a túlélés és a sérülések gyógyítása érdekében ezekre az esetekre összpontosítja erőforrásait. *Törekvésem, hogy kutatásommal e megértési és gyógyítási folyamat részévé váljak.*

Munkámmal **több hipotézist** kívánok igazolni, amelyek egyrészt a téma tudományos feldolgozásának nehézségeit, másrészt tartalmi megállapításokat fogalmaznak meg. *Első* közülük, hogy *az ámokfutások problémája elhanyagolt területe a hazai kriminológiának, magyar nyelvű szakirodalom szinte alig lelhető fel ebben a témakörben.*

A *második* hipotézisem, hogy *a nyugati kultúrákban a múlt század utolsó évtizedeitől egyre gyakoribbá váló ámokfutások szoros rokonságot mutatnak a középkorban leírt maláj „amuck” jelenséggel.*

Harmadik feltevésem, hogy *sem a modernkori ámokfutásnak, sem iskolai változatának nem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban.*

Ezt a helyzetet bonyolítja – és egyben *negyedik* hipotézisemet képezi –, hogy *a jelenség elnevezéséről is hiányzik a szakmai konszenzus.* Az erről szóló vita a mai napig nem jutott nyugvópontra.

Ötödik feltételezésem, hogy *az ámokfutások történetei mögött nincs egyetlen megismerhető igazság és az oksági tényezők komplex hálózata rajzolódik ki: az esetek egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás hátterében fellelhető.*

Hatodik hipotézisem, hogy *az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggései alapján párhuzam vonható a preszuicidális szindróma és az ámokfutásokat megelőző lelkiállapot között.*

A *hetedik* tétel az előzőre épül. Eszerint *az iskolai ámokfutók nagy része olyan fokozottan vulnerábilis személy, aki a pszichoszociális fejlődéssel együtt járó serdülőkori krízis során akcidentális krízist is megél, és e krízismátrix az identitás-válság olyan mértékű elmélyülését eredményezi, amely a végső összeomlás felé hajtja.* E folyamat egyik meghatározó eleme a *kommunikációs zavar, amely az elkövető életének minden szintjén akadályozza a segítségkérés és –nyújtás lehetőségét.*

Nyolcadik, hogy a média átokfutásokról szóló szenzációt hajszoló híradásai komoly rizikófaktort jelentenek a további átokfutások kialakulásában.

Utolsó feltevésem, hogy Magyarországon egyelőre hiányzik az iskolákban egységesen alkalmazott prevenciós rendszer az átokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére.

Hipotéziseim vizsgálatán túl fontosnak tartom az *induktív, empirikus megközelítés* alkalmazását is. Ezt az esetek alacsony száma és heterogenitása indokolja, amely a kutatók számára veszélyessé teszi az általánosítást, egy *esettanulmány* viszont magában hordozza az új összefüggések és aspektusok felfedezésének lehetőségét.

Értekezésem célja az eddig elmondottak alapján *a tárgykörre vonatkozó külföldi szakirodalom átfogó áttekintése, értékelése és megismertetése a magyar kriminológiai szakma képviselőivel, az iskolai átokfutások terminológiai és definiálási nehézségeinek feloldása, a cselekmény rizikófaktorainak egységes rendszerbe foglalása, melynek során különös figyelmet szentelek a hipotézisekben megfogalmazott felvetéseknek az öngyilkosságok, a krízis, a kommunikációs deficitek és a média szerepéről. Célkitűzésem továbbá egy magyarországi eset részletes elemzése és a magyar iskolarendszerre szabott gyakorlati prevenciós ajánlás megfogalmazása.* Reményeim szerint a jelenséghez vezető folyamatok megértése és a megelőzés lehetőségeinek feltárása az iskolák biztonságosabbá válásán túl a bűnözési félelem csökkenésével is járhat.

II. A KUTATÁS MÓDSZEREI, AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK

Az iskolai ámokfutások ritkaságára, heterogenitására és a kialakulásukban szerepet játszó faktorok komplexitására tekintettel kétféle megközelítést alkalmaztam kutatásomban. A **klasszikus deduktív, a hipotézisek** elvetésére vagy **igazolására** szolgáló megoldást **ötvöztem** az **induktív, felderítő úttal**, mert céloom meglévő feltevéseim ellenőrzésén túl új információk, összefüggések feltárása volt. A dolgozatomban felhasznált szakirodalom megközelítőleg 90%-a idegen nyelven íródott.

A *deduktív gondolkodásmód* érhető tetten az ámokfutások történeti fejlődéséről, definiálásáról, etiológiájáról illetve megelőzéséről szóló fejezetekben, amelyekben a **szakirodalom** áttekintése, elemzése, értékelése és a feldolgozott információk rendszerezése **deskriptív, kritikai és összehasonlító módszerrel** történik.

Az ámokfutások *eredetével* foglalkozó fejezetben középkori és újkori források segítségével világítom meg e bűncselekmény-típus történeti gyökereit. Ebben a részben térek ki az *etimológiai* kérdésekre, valamint a jelenség körül kialakult *terminológiai vitákra* megfogalmazva saját álláspontomat az elnevezésbeli dilemmákról.

A *fenomenológia, a definiálás és fogalmi elhatárolás* köré szerveződő fejezetben antropológiai, pszichiátriai és kriminológiai megközelítést alkalmazva közelítem meg a jelenséget. Ennek keretében a leíró, a kritikai és az összehasonlító módszer segítségével:

- a) ismertetem az ámokfutások antropológusok által leírt jellegzetességeit és folyamatát,
- b) elemzem a pszichiátriai és orvostudományi megközelítést az elmúlt évtizedekben lezajlott paradigmaváltások tükrében,
- c) bemutatom és rendszerbe foglalom az ámokfutások legfontosabb kriminológiai definícióit és a fogalom-elhatárolási kísérleteket,
- d) megalkotom az iskolai ámokfutás definíciójának saját változatát, valamint
- e) fogalom-elhatárolást végzek, amelynek keretében az ámokfutókat a terrorista cselekmények, illetve a sorozatgyilkosságok elkövetőivel hasonlítom össze.

Az *iskolai ámokfutások lehetséges okainak* rendszerszemléletű feltárására az értekezés negyedik fejezetében kerül sor. A **szakirodalmi feldolgozás mellett** a fegyverekhez való hozzáférés kérdésének bemutatásánál **jogforrás-elemzést** is alkalmazok, amely a vonatkozó joganyag leírásán túl, mivel az önmagában nem árul el semmit a normák valósághoz való viszonyáról, **kritikai elemzést is** tartalmaz. E részben:

- a) felvázolom a rizikófaktorok többszintű rendszerét,

- b) elemzem az egyéni kockázati tényezőket, amelynek keretében részletezem a mentális zavarok, állapotok, negatív életesemények, a személyes érdeklődési kör és az öngyilkossági krízisek iskolai ámokfutásokkal mutatott összefüggéseit,
- c) megvizsgálom a családi rendszerre jellemző működésmódok és az ámokfutások kapcsolatát,
- d) bemutatom az kortárs-közösség és az iskola lehetséges szerepét a bűncselekményhez vezető folyamatban,
- e) áttekintem a társadalmi szintű befolyásoló faktorokat, ezen belül elsősorban a médiában megjelenő erőszak-ábrázolás, valamint az önmérsékletet nélkülöző hírközlés kockázatait, illetve a fegyverek kultúrában betöltött szerepének és szabályozásának relevanciáját az ámokfutások számának alakulásában különös tekintettel az amerikai és magyar viszonyok különbségeire.

Induktív, felderítő megközelítést alkalmaztam **empirikus kutatásomban**, amelynek eredményeiről értekezésem ötödik fejezetében számolok be. Vizsgálatom első részében definícióm kritériumait alapul véve gyűjtöttem össze a világon történt iskolai ámokfutások legfontosabb adatait 1970-től kezdődően, amelyeket 13 változó mentén rendszerezek és analizálok **leíró statisztikai módszerekkel**, elsősorban **kvantitatív elemzéssel**.

Empirikus kutatásom második nagy egysége egy adatvédelmi okok miatt nem megnevezhető magyarországi eset **kvalitatív feldolgozása jogi és pszichológiai szempontból** elsődleges források: bírósági ügyiratok, hang- és kamerafelvételek felhasználásával, a **dokumentum-elemzés** módszerével.

Disszertációm záró egységében tárgyalom a **megelőzés** lehetséges útjait ismét a **dedukció módszerével** áttekintve a legfontosabb **külföldi prevenciók ajánlásokat és modelleket**, amelynek alapján három időbeli szinten körvonalazom a megelőzési és beavatkozási formákat:

- hosszú távon,
- rövid távon - veszélyjelek felmerülése esetén,
- illetve egy esetleges ámokfutás megkezdődése után, amikor már nem a megelőzésre, hanem a sikeres intervencióra, a károk minimális szinten tartására kell törekedni.

Az általános áttekintés mellett a **magyar viszonyok specialitásait, a hazai problémákat** is felmérem, és **ajánlásokat fogalmazok meg** a sikeres megelőzés elősegítésére.

III. A KUTATÁS TÉZISEI ÉS HASZNOSÍTÁSUK LEHETŐSÉGEI

Kutatásom eredményeit és hasznosítási lehetőségeit egyrészt az értekezésem elején megfogalmazott *hipotéziseim* mentén, másrészt *empirikus vizsgálatom* tükrében mutatom be.

1. A szakirodalom áttekintése során megbizonyosodtam feltételezésem helyességéről, miszerint *az ámokfutások problematikája rendkívül szűk szakirodalmi bázissal rendelkezik hazánkban*. Értekezésemmel igyekeztem hozzájárulni ezen új betöltéséhez egyrészt *az idegen nyelvű, elsősorban angol és német szakmai anyagok lényeges pontjainak magyar nyelvre való átültetésével*, másrészt *empirikus vizsgálatom eredményeivel*.

2. A középkori források elemzése megerősítette feltevésemet, hogy néhány eltéréstől eltekintve *az ámokfutások évszázadokkal ezelőtti és mai formája szoros rokonságot mutat, és ugyanazon jelenség kétféle módozatának tekinthető* annak ellenére, hogy kezdetben kultúrspecifikus jelenségnek tartották. Ez a szemlélet mára megváltozott. A *maláj és a modernkori ámokfutások közötti legfontosabb hasonlóságok* a következők. Az ámokfutók:

- szinte kizárólag férfiak,
- részben vagy teljesen véletlenszerűen választják ki áldozataikat,
- az esetek nagy részében saját életükre és biztonságukra tekintet nélkül követik el tettüket,
- mindig követnek valamilyen számukra fontos célt, amely némileg eltér a középkori (a becsület visszaszerzése, az isteneknek tett ígéret betartása) és a mai formánál (önbecsülésüket, férfiasságukat, sértett önérzetüket próbálják helyreállítani),
- nem impulzívan cselekszenek, tettüket rövidebb-hosszabb visszavonulás, előkészület előzi meg,
- a külvilág számára kiszámíthatatlan pillanatban kezdik meg ámokfutásukat annak ellenére, hogy bizonyos előjelek figyelmeztetőek lehetnek.

A kétféle korszak ámokfutásai közötti *legjelentősebb különbség*, hogy a középkori *maláj társadalomban számoltak a bekövetkezésével*. „Ne tedd, de ha mégis odáig jutsz, akkor a megfelelő szabályok szerint tedd meg” – így lehetne jellemezni a közösség hozzáállását a jelenséghez. Senki nem akart olyan helyzetbe kerülni, hogy ez legyen az egyetlen kiút, de tisztában voltak vele, hogy bizonyos szituációkban nincs számukra más lehetőség. Az ámokfutások léte elfogadott, „forgatókönyve” pedig mindenki számára ismeretes volt, és megpróbálták felkészülni az ellene való védekezésre. A nyugati kultúráknak is egyre

elkerülhetetlenebbül részévé válik a jelenség, a társadalom ezt azonban nem fogadja el (bár sokszor ő maga tesz ezért a médián keresztül), miközben kénytelen komoly védekezési stratégiákat kialakítani vele szemben.

A fenti különbségből fakad az a következmény is, hogy a malájok az elkövetőket a harci formánál hősöknek, az egyéni formánál mártiroknak tekintették, a mai világ viszont az ámokfutást egyértelműen bűncselekménynek tartja.

3. Meggyőződtem arról, hogy mind az általános értelemben vett ámokfutások, mind az iskolai változatuk definiálása nehéz feladat, amely egyértelműen megmutatkozik abban a tényben, hogy egyiknek sem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban, sőt – negyedik hipotézisemet is alátámasztva – a használandó terminológiáról sem alakult ki konszenzus. Hazánkban eddig teljesen **hiányzott a jelenség tudományos definiálása és egységes megnevezése.**

E tudományos „réseket” reményeim szerint értekezésem pótolja, amelyben az „**ámokfutás**”, illetve oktatási intézményekben előforduló változatára az „**iskolai ámokfutás**” kifejezést **részesítem előnyben.** Választásom egyik oka, hogy az „ámok” szó visszautal a maláj időkire, a jelenség gyökereire. Ezáltal többlétreteget nyer, ráadásul indiai-maláj eredete folytán a szóalak kiemelkedik az általunk használt nyelvi környezetből. Felmerülhet ellenvetésként, hogy a média túl tág értelemben alkalmazza, de meggyőződésem, hogy nem lehet szempont egy szakkifejezés kiválasztásánál, hogy a média megfelelő módon használja-e, hiszen jól tudjuk, hogy a sajtóban sokszor olyan kifejezések is pontatlan tartalommal jelennek meg, amelyeknek ismeretes a törvényekben meghatározott szó szerinti definíciója. Az ámokfutás oktatási intézményekben előforduló változatának megnevezésére egyetértek a legtöbb külföldi szerző által alkalmazott „school shooting” összetétel használatával angol és német nyelven, azonban a magyar nyelv jellemzői nem teszik lehetővé az angol kifejezés egy az egyben történő átemelését. Szó szerinti fordítása pedig („iskolai lövöldözés”) nem hangzik elég tudományosan. Egyrészt ezért döntöttem az „iskolai ámokfutás” kifejezés használata mellett, másrészt pedig így egyértelművé válik, hogy az ámokfutások egyik formájáról van szó, és ez rögtön behatárolja az adott eset egyes jellemzőit.

A feltárt fogalom-meghatározási nehézségek egyértelművé teszik, hogy felesleges törekvés a „tökéletes definíció” megfogalmazása. Tágabb filozófiai és nyelvészeti megközelítésből

tekintve illuzórikus vállalkozás a természetes jelenségek kategorikus definiálása.¹ Az egyetlen célravezető út, ha eldöntjük, melyek azok a kérdések, amelyekre fókuszálni szeretnénk, ezt egyértelműen definiáljuk, és így mások számára világossá tesszük, hogy milyen fogalmi keretben értelmezhetőek az eredményeink. Ezt figyelembe véve **meghatározásom szerint az iskolai ámokfutás:**

- több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete
- az oktatási intézmény serdülő- vagy fiatal felnőttkorú, jelenlegi vagy volt diákja által
- nyugalmi periódus nélkül,
- előre megfontolt szándékkal,
- az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen, és nem személyük alapján választva,
- demonstratív jelleggel,
- az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen (parkoló, udvar stb.).

Nem tartoznak ide:

- a politikai, vallási motivációból elkövetett cselekmények (pl. a terrorcselekmények),
- azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése),
- a két ember közötti jól körülhatárolható, mindkét fél számára világos, egyedi konfliktusból származó emberölések (pl. féltékenység),
- az erős felindulásból elkövetett cselekmények,
- a 10 év alattiak által elkövetett cselekmények, mert a 10 évnél fiatalabb gyerekek nem tudják felmérni tettük következményeit (pl. véglegesség) megfelelő mértékben, és ezért nem is ítéltető meg a cselekményük olyan szempontok alapján, mint az idősebbeknél,
- a 25 év felettiek által elkövetett iskolai ámokfutások.

4. A szakirodalmi anyagok, esettanulmányok és az elsődleges források (interjúk, rendőrségi jegyzőkönyvek, az elkövetők hátrahagyott írásai, videói) áttekintése alapján megalapozottnak találok azt a feltevésemet, hogy **az iskolai ámokfutások háttérében ügynként részben eltérő tényezők komplex hálózata rajzolódik ki.** Tehát az *egyedi esetek* –

¹ Rosch, E. – Lloyd, B. (Szerk.): Cognition and categorization. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum, 1978. Idézi: Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129., Wiley Periodicals, Inc., 2011. 15. o.

Wittgenstein családi hasonlóság fogalmának analógiájára – egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás hátterében fellelhető.

Az iskolai ámokfutások rizikófaktorai az előzőek figyelembe vételével négy szinten vázolhatók fel.

Közegek	Rizikófaktorok
<p>1. Egyén</p>	<p><i>Mentális zavarok/állapotok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - depresszió - személyiségzavar - pszichózis - öngyilkossági krízis - serdülőkori természetes krízis állapota
	<p><i>Személyiségjellemzők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - merev, kényszeres személyiség - magas elvárások magával és másokkal szemben - alacsony frusztrációs tolerancia - bizalmatlanság a külvilággal szemben - konfliktuskerülő személyiség - empátiahiány - elégtelen kapcsolatteremtési képesség - érzelmek, indulatok kifejezésének nehézsége - elégtelen érzelmi problémamegoldó kompetenciák - beszűkült, erőteljes fantáziatevékenység
	<p><i>Leaking</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása verbálisan (szóbeli közlés, napló, blog, levél, dolgozat stb.) - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása nem verbálisan (pl. rajz, videó, fenyegető magatartás stb.)
	<p><i>Negatív életesemények</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - az „utolsó csepp” olyan traumatikusként megélt életesemény, amely az elkövetőt végleg az ámokfutás felé tereli (pl. iskolai eltanácsolás stb.)
	<p><i>Érdeklődési kör</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyverek iránti rajongás, fegyverek gyűjtése - erőszakos médiatartalmak fogyasztása (pl. videójátékok, filmek stb.) - korábbi ámokfutások iránti érdeklődés - szélsőséges ideológiák követése

<p>2. Család</p>	<p><i>Szülő-gyerek viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - érzelmi kapcsolat elégtelensége, intimitás hiánya - magas elvárások a családtagokkal szemben - a kommunikáció deficitje - az agresszív feszültségek levezetési lehetőségének hiánya - szülői háritás a problémákkal szemben
	<p><i>Testvérek közötti viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rivalizáció
<p>3. Iskola/Kortársak</p>	<p><i>Iskolai atmoszféra</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teljesítményközpontú iskola, „versenyztetés” - kirekesztő, zaklató diákközeg nem megfelelő kezelése - a szorongó gyerekek „láthatatlanná” válása - közösségfejlesztés hiánya - gyenge tanár-diák kommunikáció
	<p><i>Iskolai megelőzési rendszer</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - biztonsági rendszer hiánya - krízisterv hiánya - jelzőrendszer hiányosságai (a diákok, a szülők, a pszichológusok, a rendőrség és az iskola között)
	<p><i>Kortársak viselkedése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kirekesztés, zaklatás az iskolában - cyberbullying
<p>4. Társadalmi közeg</p>	<p><i>Média</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - erőszakos médiatartalmak agressziónövelő, modellnyújtó és fantáziaélnkítő hatása (pl. videójátékok, filmek) - önmérsékletet nem mutató hírközlés az ámokfutásokról (imitációs hatás elősegítése, kulturális megoldóképlet kialakítása, morális pánik és bűnözési félelem növelése stb.)
	<p><i>Fegyverekhez való hozzájutás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyvertartás és –viselés nem megfelelő, túl enyhe szabályozása - a jelzőrendszer hibái

5. Hatodik és hetedik hipotézisemet, amelyek az ámokfutások egyéni okairól tartalmazznak feltevéseket, bizonyos megkötésekkel találtam igaznak. A tanulmányozott egyedi esetek alapján úgy tűnik, hogy **a preszucidális szindróma és az iskolai ámokfutásokat megelőző lelkiállapot között** valóban fontos **párhuzamokat vázolhatunk fel.** A dinamikus beszűkülés, a gátolt agresszió (legalábbis a tett elkövetéséig) és a külvilágtól elvont energiák áthelyezése a fantáziatevékenységbe ugyanúgy megfigyelhető az iskolai ámokfutásoknál, mint az öngyilkosságra készülőknel. Fontos további hasonlóság a tett

előrejelzése valamilyen formában. Ezt az öngyilkosságoknál „*cry for help*”-nek („segélykiáltás”), az ámokfutásoknál „*leaking*”-nek („kiszivárogtatás”) hívjuk.

Az előző tételből kiinduló következtetésemet, amely szerint az elkövetők a cselekmény előtt a lélektani krízis állapotában vannak, *nem tudtam egyértelműen megállapítani minden esetről.* Ennek a fő oka, hogy nagyon sok cselekménynél nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű adat ennek eldöntésére.

6. Ezért *jelenlegi álláspontom, hogy azokban az esetekben feltételezhető* logikai és részben tapasztalati alapon, hogy *az elkövetés előtt a tettes krízisben volt, amelyekben a homicid-szuicid intenció együttes jelenléte egyértelműen kimutatható.*

7. Mindegyik esetre igaznak találtam azonban azt a feltevést, hogy *az elkövető és a külvilág közötti kommunikációs zavar komoly szerepet játszik a folyamat eszkalálódásában.*

8. A további rizikófaktorok közül a társadalmi szinten elhelyezkedő hírközlésről fogalmaztam meg hipotézist, amely szerint *a szenzációt hajszoló híradások komoly kockázati tényezőt jelentenek* az ámokfutások kialakulásában. A szakirodalomban olvasottak, illetve számos híradási anyag meghallgatása és megnézése megerősítették ezt a feltevést, sőt további káros hatásokat is felfedtek. Az *utánzási hatás* mellett felmerül a veszély, hogy pont a média járul hozzá, hogy az ámokfutások *megoldó képletként a kultúránk részévé váljanak*, illetve hogy kiszolgálják *az ámokfutók részéről felmerülő figyelemkeresési igényt.* A *morális pánik és a bűnözési félelem növekedése* szintén összefüggenek a híradások minőségével és mennyiségével. A fenti kockázatok csökkentése érdekében *14 pontban összefoglalt ajánlást* fogalmaztam meg *a média* képviselői számára az ámokfutásokról szóló tudósítások során gyakorolható *ésszerű önkorlátozásról.*

9. *Empirikus vizsgálatom* során kiderült, hogy *1970 óta 67* olyan *iskolai ámokfutás történt*, amely megfelel a definícióm kritériumainak és megfelelő mennyiségű hiteles forrásból származó információ áll róla rendelkezésre. Az adatok statisztikai elemzése számos következtetés levonását tette lehetővé.

10. *Az esetek számában a 1990-es évek közepétől kezdődően növekedési tendencia, majd 2010-től lassú csökkenés tapasztalható*, az egy évre jutó elkövetések száma 2000 óta 2,2. A legnagyobb kiugrás 1999-ben látható, ekkor egy év alatt 5 iskolai ámokfutás történt. Figyelembe véve e bűncselekmények hatását a helyi és a tágabb társadalmi közösségre, ez a szám magasnak tekinthető, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy ezekhez az esetekhez a lakosság percepciójában hozzáadódnak az egyéb (munkahelyi stb.) ámokfutások.

11. *A cselekmények 72%-át az USA-ban, 9%-át Kanadában, 6%-át Németországban követik el.* Ez az adat számos kérdést felvet a társadalmi jellemzők szerepéről az ámokfutások kialakulásában a fegyverekhez való könnyű hozzájutástól a tudósítások utánzást gerjesztő hatásán át az agresszió kifejezésének paradoxonáig. Utóbbi azt az ellentmondó kommunikációt jelenti, amellyel egyrészt a tudósításokon és szórakoztatóipari termékeken keresztül a veszélyek, a fenyegetettség és a negatívumok rendszeres hangsúlyozásával burkoltan vagy nyíltan a szorongás növekedését idézik elő az emberekben, ugyanakkor az ebből fakadó feszültségek kiélésére nagyon szűk kereteket adnak annak, aki meg akar felelni a kedves, mosolygós, udvarias állampolgár ideáljának. A társadalmi szintű elfojtásokért pedig súlyos árat kell fizetni.

12. *Az ámokfutások 96%-át fiúk követték el.* Életkori megoszlást tekintve egyértelműen ***a 14-18 év közötti korosztály a legveszélyeztetettebb.*** E két adat azt mutatja, hogy a serdülők, mint a pszichoszociális fejlődéssel természetesen együtt járó kríziskorszak kockázati tényezővé válik elsősorban a fiúk esetében, akik számára az ámokfutás bizonytalan identitásuk és éretlen férfiasságuk megerősítésére tett destruktív kísérlet.

13. *A cselekményekre jellemzően a reggeli vagy délelőtti órákban kerül sor, és a legtöbb ámokfutás pár perc alatt lezajlik.* A több órán keresztül tartó eseteknél is megfigyelhető, hogy maga a lövöldözés ott sem tart fél óránál tovább, csak valamilyen egyéb tényező járul hozzá az esemény elhúzódásához pl. az elkövető túsokat ejt vagy elbarikádozza magát stb. Az emberölésre fordított idő rövidege arra utal, hogy a valódi motiváció az agresszió levezetése, amelynek ürülése után az elkövető elveszíti hajtóerejét, és befejezi az ölési cselekményt.

14. *A lezárás két módja az öngyilkosság (42%) és a letartóztatás (40%), amelynek során az esetek egy részében (18%) szintén megjelenik a szuicid intenció.* Ha összeadjuk a befejezett szuicidumot elkövető és az öngyilkossági szándékot kifejezésre juttató tettesek számát, akkor láthatjuk, hogy 60%-ra rúg az arányuk. Ebből az következik, hogy az esetek kétharmadában szoros pszichológiai összefüggés feltételezhető az öngyilkosságok és az ámokfutások hátterében.

15. *Az elkövetéshez használt eszköz 99%-ban lőfegyver,* amely néha késsel vagy robbanószerekkel, esetleg gyújtogatással párosítva jelenik meg. Nem lehet észrevétlenül elmenni a tény mellett, hogy a lőfegyver a maszkulinitás fontos jelképe, amely így ideális eszköze lehet a férfiasság szimbolikus helyreállításának azon túl, hogy praktikus szempontból pusztító ereje miatt választják.

16. *Empirikus vizsgálatom második lépéseként* feldolgoztam a kiválasztott magyar esetet: Magyarország egyik egyetemén egy hallgató megérkezett délben kezdődő gyakorlati órájára, majd óra közben kiment, a WC-ben elővette fegyverét, a terembe visszatérve megölte egyik hallgatótársát és súlyosan megsebesített három másik embert, egy diákot, a tanárt és egy takarítónőt.

A megismert adatok és az elkövető tünettana óvatos következtetések levonására ad lehetőséget a fiú személyiségdinamikájáról, hangsúlyozva, hogy ez korántsem tekinthető teljes fejlődési ívnek, csupán a meglévő adatokból felrajzolható személyiségrajz egy lehetséges verziójának. Ennek pár mondatban való összefoglalása szinte lehetetlen, ezért csupán néhány elemet emelek ki azzal, hogy a pszichológiai dinamika csak az értekezés vonatkozó fejezetéből ismerhető meg mélységében. *Az elkövető és az édesanyja közötti emocionális kötődés kialakulása* preverbális korban feltehetőleg *zavart szenvedett*, ezért a fiúnak nem volt lehetősége indulatai biztonságos kiélésére, azok tartalmazásának és kezelésének elsajátítására. Ezt a helyzetet súlyosbította *az apa fizikai és érzelmi távolsága*, amely egyrészt munkájának (több hónapig távol volt), másrészt feltételezhető pszichés zavarainak következménye volt. E hideg apa-fiú viszony talaján *nem történhetett meg sikeresen az ödipális konfliktus megoldása, az apával való egészséges azonosulás*. E gyermekkori jellemzők (néhány egyéb tényező mellett) súlyos nyomokat hagytak az elkövető testi és lelki fejlődésén, amelyek először *(pszicho)szomatikus betegségek (pl. asztma), majd pszichés patológiák* formájában törtek felszínre. Utóbbiak közül a *kényszerbetegség, a depresszió és a kevert, elsősorban paranoid személyiségzavar* emelhető ki. E lélektani jellemzők az elkövető társas kapcsolatait is kórosan befolyásolták, amely egyenesen vezetett a fiú *elmagányosodásához, beszűküléséhez*. Egyre merevebbé váló működésmódja, amellyel belső feszültségeinek szabályozására kísérletet tett, minden pszichés energiáját felemésztette, figyelme egyre jobban befelé fordult, nem hagyva teret az empátiának, amelynek hiányában a *bűntudat érzésének megélése is lehetetlennek bizonyult*. *Paranoid háritása, a projekció* miatt indulatait a külvilágból jövő fenyegetésként érzékelte, amely *kóros vonatkoztatások* formájában manifesztálódott (ezeket nevezte ő tévesen hallucinációknak). Az elkövető helyzetének tragikumuma, hogy míg ő egocentrikusan egyfolytában magára figyelt, illetve azt gondolta, hogy minden külvilági történés róla szól (róla beszélnek stb.), valójában senki nem figyelt rá, pontosabban senki nem figyelt úgy, ahogyan ő szerette volna. Ez az élmény a koragyerekkori *kommunikációs zavar* ismétlése volt, amelyet az elkövető nem tudott feldolgozni, azért viselkedésével újra és újra előhívta azt az reakciót, amelyet preverbális korban megtapasztalt. Az elkövető személyes élettörténete és biológiai predispozíciói talaján

kibontakozó személyiségpatológiája következtében *agressziója konstruktív levezetésére képtelen volt, és a hiányzó szelepek miatt felgyülemlett indulatok végül acting out formájában „robbantak ki” pusztító erővel.*

17. Az elkövető fegyverhez jutása körülményeinek vizsgálata során megállapítottam, hogy *az elkövetéskor hatályban lévő szabályozás gyenge pontját az egészségi alkalmasság, annak is leginkább a pszichológiai vizsgálat része jelentette.* Az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy lélektani problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapítása során – sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson, és talán elkerülhető lett volna a tragédia. Az ámokfutást követően a kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet szabályozása lényegesen szigorodott, az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is, és azokat a sportlövőket, akik a módosítást megelőzően szerezték meg engedélyüket az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia.

A hasonló tragédiák elkerülése érdekében – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – *az lenne a leginkább célravezető, ha az engedélyek minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra.*

18. Következő tézisem, hogy *nem lehet tökéletes preventív módszert kifejleszteni egy olyan jelenségre, amelynek nincs egyértelműen körülhatárolható oka.* A kockázati tényezők bonyolult hálójának minden szegmensét befolyásolni lehetetlen, ezért csupán az lehet a cél, hogy egyrészt megpróbáljuk átlátni a tőlünk telhető mértékben az ámokfutásokhoz vezető folyamatot, másrészt igyekezzünk ebbe hasznosan beavatkozni a lehető legtöbb ponton. *A megelőzés a rizikófaktorok minden szintjén megvalósulhat, de változások elérésére az oktatási intézményekben van a legnagyobb esély.* Időbeli síkon beszélhetünk hosszú távú és rövid távú megelőzésről, illetve az ámokfutás megkezdése utáni intervencióról az iskolákban. *A hosszú távú prevenció útja a teljesség igénye nélkül a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése, a szociális tanulás megteremtése, a szociális identitás erősítése, a pozitív teljesítménykonceptió megvalósítása, a közös alapérték- és normarendszer kialakítása, amely hozzájárulhat az iskolai légkör olyan pozitív irányú változásához, amelyben a versengés helyett az együttműködés, az iskolai zaklatás helyett egymás elfogadása, az elfojtások és elhallgatások helyett a konfliktusok felvállalása és asszertív megoldása jellemző.*

Rövid távon elsősorban a fenyegetés-menedzsment szakértő alkalmazásával érhető el siker. Ez a beavatkozási forma abban az esetben jelenhet meg, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan *jeleket* vesznek észre egy diákon, amelyek *potenciális veszélyre* utalnak. A fenyegetésmenedzsment *célja* soha nem a represszió, hanem az intervenció, azaz *az ámokfutáshoz vezető folyamat időben való felismerése és a segítő közbeavatkozás*.

A *tett megkezdése utáni intervencióra* abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szervezetnek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak az ámokfutás közben lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve. Nagyon hasznos, ha létezik egy *cselekvési terv*, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat egy kevésbé tragikus végkifejlethez. Lényeges, hogy a kikerülő rendőrök a helyzetre felkészülten reagáljanak akkor is, ha nem kiképzett kommandósok, hanem járőrök. Ennek előfeltétele, hogy az őket értesítők megfelelő felvilágosítással szolgáljanak a helyzetről.

19. Utolsó megállapításom, hogy ***Magyarországon egylőre hiányzik az iskolákban egységesen alkalmazott prevenciós rendszer az ámokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére.*** Az értekezés írása során egyre markánsabban körvonalazódott az a nézetem, hogy létezik egy közös pont, amely mindhárom időbeli síkon döntő fontosságú eleme a megelőzésnek: a jól működő kommunikáció. Ha még tovább akarunk menni, azt is megállapíthatjuk, hogy nem csupán a prevenció során, hanem az ámokfutások etiológiájában is kiemelkedő jelentősége van az elkövető és a szűkebb-tágabb környezete közötti kommunikációs krízisnek, amely ilyen módon egyik oldalról tekintve oka az ámokfutásoknak, a másik oldalról nézve a sikeres megelőzés gátja. Ha a magyarországi rendszer adottságai és viszonylag szűk mozgásterén belül a kommunikációs zavarokat sikerül enyhíteni, már hatalmas lépést tettünk az ámokfutások (és egyéb iskolai gondok) megelőzése érdekében.

Az egyik fő probléma ezen a területen, hogy a pedagógusoknak elsősorban azok a gyerekek tűnnek fel, akik agresszív viselkedésükkel, kezelhetetlenségükkel vészreakciót váltanak ki a környezetükből. Azok a diákok azonban, akik feszültségeiket befelé fordítják, és szó szerint csöndben szoronganak, a jelzőrendszerben sokszor elsikkadnak. Ezeknél a gyerekeknél hiányoznak az indulatok levezetéséhez szükséges szelepek verbálisan és cselekedeti szinten is. Természetesen a visszahúzódásukat észre lehet venni, a láthatatlanságuk „szemet szúrhat”, sokszor pszichoszomatikus testi tünetek is jeleznek, de számos esetben hiányzik a figyelmi kapacitás és a kedv arra, hogy ezekre a diákokra energiát szánjanak. Mint ahogyan

feltehetőleg otthon is hiányzik ugyanez, mert a gyerekek viselkedése az iskolában szoros összefüggésben áll az otthoni történésekkel. E tanulók felé azért kellene nagyobb odafigyeléssel fordulni, mert helyzetükben mindig benne van az acting out veszélye, amely nem feltétlenül ámokfutás formájában jelenik meg, de mindenképpen destruktív módja az agresszió levezetésének. Az iskolák e kommunikációs zavar elkerülése érdekében több szinten védekezhetnek.

Hosszú távon gyümölcsöző lehet az tanév eleji *csapatépítő tréningek* bevezetése, amelynek során egymás megismerése mellett lehetőség nyílik az *önismeret fejlesztésére*, a saját gyengeségek és erősségek megtapasztalására is. Erre építve már jól fejleszthető az *empátia, a tolerancia és a felelősségvállalás az osztályközösségen belül*.

Az *osztályfőnöki órák* alkalmasak lehetnek arra, hogy a gyerekeket jól irányított kérdésekkel arra szocializálják, hogy az *érzésekről, gondokról lehet és érdemes beszélni*.

Természetesen időről-időre szükség van arra is, hogy a pedagógusok objektív mérésekkel is visszajelzés kapjanak arról, hogy mi történik az osztályban csoportdinamikai szinten, és erre reagálva további lépéseket tegyenek. Ennek egyik jó eszköze a Moreno által kialakított *szociometriai eljárás és a szociogram*, amellyel feltárható egy csoport rejtett szerkezete: a szövetségek, alcsoportok, a központban és a peremen elhelyezkedő személyek.

Ha egy osztályban a fenti módszerek segítségével fény derül felszín alatti konfliktusokra, bántalmazó viszonyokra, akkor kerül előtérbe a *prevenció következő szintje*: a már kialakult problémák kezelése a még nagyobb gondok megakadályozása érdekében. Ekkor alkalmazhatók jól az úgynevezett resztoratív technikák, amelynek legsikeresebb formája, az iskolai mediáció nagyon hasznos lehet az elhúzódó ellentétek, bemerevedett nézőpontok feloldására.

Bizonyos esetekben egy-egy tanuló lelkiállapotának, viselkedésének kezelése meghaladja a pedagógus kompetenciáit. Ilyenkor fennáll a lehetőség, hogy a gyermeket a *nevelési tanácsadói szolgáltatást* nyújtó tankerületi szakértői bizottsághoz (régbben nevelési tanácsadóba) küldjék. Itt a gyerek megfelelő *terápiás ellátást* kaphat ideális esetben egy olyan egységes rendszerben, amely nem leképezi a gyerekek szétesett családszerkezetét, hanem reparatív mintát mutatva dolgozik a sebek beforrasztásán megfelelő számú, szupervízióval dolgozó szakemberrel. Ehhez azonban itt is szükség van a jó kommunikációra a helyzet szereplői: a gyerek, a szülők, a pedagógusok és a pszichológusok között. Ez megvalósulhat egy *egyeztető fórum* során, amelynek keretében lefektetésre kerülnek az álláspontok, kompetenciák, kölcsönös elvárások.

A beavatkozás harmadik szintjére, egy esetleges ámokfutás esetén fellépő teendőkre Magyarországon egyelőre nem létezik egységesen kimunkált krízisterv, amely az iskolák „kezébe” cselekvési forgatókönyvet adna a bűncselekmény bekövetkezése esetére. Helyi kezdeményezésre létezik néhány helyen olyan protokoll, amely a már megtörtént tragédia (nem csupán ámokfutás, hanem egyéb haláleset, katasztrófa) után fellépő helyzet kezelésére ad útmutatást. Ezt lehetne kiegészíteni egy többlépcsős intervenciós forgatókönyvvé, amely tartalmazná a következő pontokat:

1. feladat: a rendőrség azonnali értesítése (itt fontos azon információk rögzítése, amelyet a telefonálónak közölnie kell, illetve elő kell készítenie (ha lehetséges) a rendőrség kiérkezéséig),
2. feladat: az iskolában tartózkodók értesítése a veszélyhelyzetről (ez történhet mobiltelefonon keresztül, ha a gyerekek számára ezek használata engedélyezve van, vagy egy erre az esetre megbeszélte hangjelzéssel) – ennek akkor van értelme, ha előre megbeszéljük a tanárokkal és diákokkal, hogy pontosan mit kell tenniük a riasztás után (ajtók eltorlaszolása, az ajtók mellett tartózkodás kerülése az átlövés veszélye miatt, lehetőleg teljesen csendben kell maradni stb.),
3. feladat: ha lehetséges, a sérültek ellátása,
4. feladat: kommunikáció a krízisszakemberekkel, a szülőkkel, a sajtó képviselőivel,
5. feladat: a tett után traumaoldás, krízisintervenció a szakértői bizottságokban nevelési tanácsadást ellátó vagy a krízisambulanciákon dolgozó pszichológus/pszichiáter szakemberek felkérésével.

Az értekezésemben foglaltak talán azt az érzést kelthetik az olvasóban, hogy szinte megoldhatatlan feladat a megelőzés, mert soha nem leszünk képesek az iskolai ámokfutáshoz vezető összes tényezőt a befolyásunk alá vonni. Ez kétségtelen, azonban meg is fordíthatjuk a gondolatot, és bízhatunk abban, hogy csak a tényezők szerencsétlen együttállása esetén jut el az adott személy az ámokfutásig – ezt bizonyítja az esetek alacsony száma –, és elképzelhető, hogy már egy faktor kiiktatása elegendő ahhoz, hogy a tragédia ne történjen meg. Sokszor azonban ezt az egy apró jelet vagy hibát nehéz észrevenni, ezért mindig óvatosságra, higgadtságra és önreflexióra kell törekedni.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK

1. Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft. In: *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára.* (Szerk: Köhalmi László – Gál István) PTE-ÁJK, Pécs, 2005
2. A pszichopátia jellemzői és jogi aspektusai. In: *Tiszteletkötet Földvári József professzor 80. születésnapjára.* (Szerk: Hornyák Szabolcs – Gál István) PTE-ÁJK, Pécs, 2006
3. A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák. *Rendészeti Szemle* 2007/7-8.
4. A XXI. század kriminológiája. In: *85 éve Pécssett. Ünnepi tudományos ülés a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának 85. évfordulója alkalmából.* (Szerk: Kulcsár Gabriella) PTE-ÁJK, Pécs, 2009
5. Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5. (Társszerző: Kövér András)
6. Megelőzhető-e az iskolai ámokfutások? *Belügyi Szemle* 2011/6.
7. Opportunities for Preventing Rampage School Shootings from Aspects of Criminalistics and Criminology. In: *Pleadings. Celebration Volume of Professor Tremmel Flórián's 70th Birthday.* (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 2011
8. Iskolai erőszak. In: *Bevezetés a bűnügyi tudományokba.* (Szerk: Korinek László – Köhalmi László – Kulcsár Gabriella) PTE-ÁJK, 2014 (Megjelenés alatt)
9. Iskolai ámokfutások és hírközlés – kölcsönhatások és összefüggések. *Jura* 2014/1. (Megjelenés alatt)
10. Kerekasztal-beszélgetés az iskolai erőszakról. *Ügyészek Lapja* 2014/2. (Megjelenés alatt)